

Vloga duhovnika v narodnoprebudnih gibanjih

Miran Puconja

Cven 30, SI 9240 Ljutomer, puconjam@gmail.com

Na slovenskem severovzhodu je v preteklih stoletjih na podeželju prevladovala slovenska narodna zavest, trško prebivalstvo pa je bilo večinoma nemško orientirano. Slovenski narodni voditelji so bili duhovniki, ki so svoje prebujenjske ideje vezali na kmečko prebivalstvo. Ljudstvo je bilo mogoče versko osveščati le v razumljivem, to je maternem jeziku. Prvotno prosvetiteljska funkcija duhovnikov je kmalu prerasla v narodno povezovalno, kasneje pa tudi v državotvorno vlogo.

Ključne besede: duhovnik, narodnoprebudno gibanje, državotvornost, Prlekija

Im ländlichen Nordosten Sloweniens dominierte in den vergangenen Jahrhunderten das slowenische Nationalbewusstsein, während die marktliche Bevölkerung überwiegend deutsch orientiert war. Die slowenischen Nationalführer waren Priester, die ihre Erweckungsideen mit der bäuerlichen Bevölkerung verbanden. Die religiöse Aufklärung konnte nur in einer verständlichen, also der einheimischen Sprache erfolgen. Aus dem ursprünglich aufklärerischen Wirken der Priester entwickelte sich bald eine national vereinende, später auch staatsbildende Funktion ihrer Tätigkeit.

Schlüsselwörter: Priester, nationale Erweckungsbewegung, Staatsbildung, Prlekija

Uvod

Rojstvo slovenske kulture sloni na primarni slovenski vernosti, zlasti pa na slovenskih duhovnikih, ki so bili dolgo časa njeni prevladujoči nosilci, oblikovalci in razširjevalci. V mislih imam seveda slovenske protestante, zlasti Primoža Trubarja, če pa se osredinim na slovenski severovzhod, na Prlekijo in Prekmurje, prav tako ugotavljam, da so bili tudi tu primarni nosilci slovenske zavesti narodno osveščeni duhovniki. Skrbeli so za osnovno izobrazbo preprostih, poučevali so v slovenskem jeziku, zahtevali so rabo slovenščine v uradih in v javnem življenju, bili so navdihovalci narodnega gibanja in nosilci idej o vsenarodnemu poenotenju in državotvornosti. Temeljno vprašanje, ki si ga zastavljam, je, od kod so črpali zavest, da so ostajali zvesti izročilu pokolenj, njihovim šegam in navadam.

Po zmagi avstrijskega cesarja Ferdinanda nad Poljakom Ivanom Zapoljo so ogrsko-hrvaške dežele prišle pod avstrijski gospodarski in kulturni vpliv. Dunajska kotlina z okolico je vse bolj postajala središče vsakovrstnega napredka evropskega jugovzhoda. Na ozemlju današnje severovzhodne Sloveniji sta

vzpostavljeni rečni in cestni promet znotraj obsežnega gospodarskega območja omogočila številne novosti, ki so nastajale zaradi stikov etnično-jezikovno različnih narodov. Šlo je za čas in prostor, v katerem se je začela oblikovati osebna, torej eksistenčna samozavest v celotnem bivanjskem razponu, torej tudi v jezikovni rabi. Take razmere so dobesedno izzivale in hkrati narekovale poučno prakso. Nastajajoča avstrijska kapitalistična država s svojimi suvereni je ob splošnem gospodarskem dvigu in ustanavljanju šol v mnogonacionalni monarhiji zagotavljala temeljne predpostavke, s katerimi je lahko uresničila fiziokratska načela. Če upoštevamo, da je na Slovenskem prve temelje slovenski šoli postavila reformacija, torej versko gibanje, lahko predpostavimo, da je tak razvoj na Kranjskem dal vzgled tudi ostalim deželam in je v času rekatolizacije postal pomembno izhodišče za celovit razvoj slovenskih dežel – najbolj intenziven je bil zlasti v utrjenih mestih in trških središčih, kjer je imela trdnejšo organizacijsko substanco tudi trška cerkvena institucija. Šlo je za višjo vsestransko, narodno zavest tamkajšnje duhovščine, ki je bila praviloma slovenskega porekla.

Najstarejša slovenska besedila med Dravo in Muro

Prvo ohranjeno cerkveno besedilo severovzhodne Štajerske (Prlekija) je *Raputhov evangelij*. Naisal ga je duhovnik Andrej Raputh, ki je 3. julija 1686 prišel od Svetega Antona za župnika v Ljutomer. Gre za prevod evangelija, ki se bere 5. nedeljo po binkoštih. Odlomek je pisan povečini v prleškem dialektu, v pisavi pa je več kajkavskih znakov, nekaj tudi bohoričičnih (Rigler 1968: 667).

Sredi 18. stoletja so v duhu rekatolizacije tudi po takratni spodnji Štajerski misijonarili številni jezuiti. Med njimi je bil tudi Ignacij Parhamer in njegovi slovenski privrženci, zbrani v gibanju bratovščine krščanskega nauka, so leta 1758 pripravili in natisnili *Obchinzko knjizico. Parhamerjev katekizem* je bil prvi katekizem v slovenskem jeziku na Štajerskem. Jezik je močno približan kajkavščini, verjetno zaradi sekovskega škofa in njegovega duhovniškega kroga, ki je ugotavljal, da so se otroci učili krščanski nauk iz »vech fele knjisciz« (iz več različnih jezikov). Po mnenju »duhovnih poglavarjev« (škofa) v farah, »kere vech od horvaczkoga kak od krajinzkoga jezika imajo« je bila za prevod ustreznejša kajkavščina. Prva izdaja Parhamerjvega katekizma zaradi kajkavščine ni bila sprejeta med vzhodnoštajerskimi uporabniki, zato ji je sledila druga izdaja leta 1764, ki je sicer ohranila kajkavski črkopis, jezikovno pa je že bila bližja štajerski slovenščini kot pa kajkavščini (Jesenšek 2015: 82). Tretja izdaja iz leta 1777 je bila natisnjena v bohoričici, jezikovno pa se je v njej uveljavila štajerska različica slovenskega jezika (Rigler, 1968: 670–672). Opozoriti moram, da je že v začetku 18. stoletja izpričano zanimanje za vseslovensko jezikovno narodno

zavest, ki se kaže v korespondenci med baronom Žigo Zoisom in ljutomerskim dekanom Mihaelom Jaklinom.

Vzhodnoštajerski preporodni krog

Pred uvedbo splošne šolske obveznosti, ki jo leta 1774 zahtevala Marija Terezija, je za šolsko prakso skrbela Cerkev. Mladino so poučevali duhovniki, tudi cerkovniki, v cerkvenih prostorih, zlasti v kaplanijah. Ponekod je tak pouk pomenil predstopnjo uvajanja v »latinsko šolo«, ki je bila pripravljalnica za bogoslovnico (Puconja 2009: 157–165). Kmečkim sinovom je bila v tem pogledu najbližja varaždinska gimnazija, ki so jo do leta 1773 vodili jezuiti. Ob vsesplošni latinščini je bila tudi slovansko usmerjena, saj je bil pomožni učni jezik kajkavščina, ki je bila blizu tudi maternemu jeziku vzhodnoštajerskih gojencev; slednji, zlasti duhovniki, so kasneje kot preporodni delavci v domačem okolju ob svojem narečju in vdirajoči kranjščini uporabljali tudi kajkavski jezik (Puconja 2009: 170).

Duhovniki so rabi materinščine v Cerkvi pripisovali velik pomen. Ivan Narat, Štefan Modrinjak, Mihael Jaklin in Leopold Volkmer so leta 1803 v okviru Svetourbanske akademije poskušali oblikovati vzhodnoštajersko (knjižno) različico slovenskega jezika. Ivan Narat jo je želel približati kranjščini, Modrinjak, Jaklin in Poljanec pa so se ogrevali za kajkavščino (Jež 2016: 160). V nihanjih med samostojno različico knjižnega jezika, nadomestno kajkavščino in približevanju kranjščini so se dogovorili, da z odločitvijo ne bodo hiteli. Pripraviti so želeli slovar in premisliti, katera jezikovna rešitev bo za slovenski prostor med Dravo in Muro najboljša – do končne odločitve niso prišli, ker je delo Svetourbanske akademije zamrlo; le Gašpar Harman, kaplan v Selnici ob Dravi, je pripravil slovarček za črke K, L, M, N in S, ki je ostal v rokopisu; enako tudi Jaklinova zbirka besed (Jesenšek 2015: 46, 349).

V tistem času so izstopale privatne župnijske šole, na katerih so duhovniki pripravljali posamezne mladeniče za nadaljnje šolanje. Pri Tomažu pri Ormožu je tako poučeval Jože Herman, v Ljutomeru Mihael Jaklin, kasnejši mentor in usmerjevalec mladih Vraza in Miklošiča, dalje Leopold Volkmer prav tako na Ptuju in pri Svetem Urbanu ter Anton Kremlj ki je na Ptuju med drugimi pripravljajal Stanka Vraza za vpis na mariborsko gimnazijo (Vrbnjak 1998: 103–106).

Vzhodnoštajerski krog preroditeljskih duhovnikov je usmerjal kulturno preobrazbo ljudskih množic, s čemer je vzpostavil most do širše in globlje jezikovne samozvesti in hkrati poglobljajal (narodno) bit. Svetourbanska akademija, v kateri je že opazno izstopalo iskanje povezav s kranjsko tradicijo, je bila zametek organizacijske nadgradnje slovensko usmerjene duhovščine,

Primičev slovenski misijon v Gradcu

Drugo pomembno preporodno žarišče je leta 1807 nastalo v Gradcu, ko je v to mesto prišel študirat pravo Vodnikov učenec Janez Nepomuk Primic. V društvu *Societas Slovenica* (*Slovensko društvo*) je zbral »nad 15 bogoslovcev« in si prizadeval, da bi v jezikovnem seminarju med njimi vzbudi globlji čut za slovenščino. Društvo je imelo širok raziskovalni program, segajoč v štajersko topografijo, proučevanje šeg in navad, folkloristike in zgodovinopisja. Ko je Primic aprila leta 1912 obhodil kraje južne Štajerske in spotoma pridobival ljudi za slovensko skupnost, je zelo pogosto obiskoval tudi slovenska župnišča (Barbarič 1966: 72–130).

Da so svetourbanski akademiki doživeli večji odmev in da je Primičevo slovensko misijonarjenje izzivalo občudovanje, dokazuje eksklamacija Dobrovskega v pismu Kopitarju dne 30. januarja 1811: »Vivant socii Jaklin, Modrinjak et. Volk-mayer at que alii in Primitz et. socii valde mihi placent!«¹ (Barbarič 1966: 95)

Pesmi Leopolda Volkmerja, Božidarja Flegeriča in Štefana Modrinjaka

Slovinci, ki so živeli med Dravo in Muro, so dobro sprejeli Volkmerjeve pesmi, ki so bile napisane v ljudskem jeziku. (Jesenšek 2015: 99). Slomšek ga je imenoval »stari slavulj veselih Slovenskih goric«, njegove razumljive pesmi v domači govorici pa so bile spontan izziv ljudske samozavesti. Ljudstvu so še posebno ustrezala njegove stanovske pesmi, npr. *Hvala kmetiškega stana*, in basni (Barbarič 1966: 92). Volkmerjevo realistično doživljanje sveta je preprostu človeku dajalo specifičen impulz in ljudstvo je v njegovih pesmih videlo več, kot je izhajalo iz ostalih praktičnih besedil.

K branju v domačem jeziku sta zamikali tudi anakreonska poezija Božidarja Flegeriča in narodnoprebudno pesništvo Štefana Modrinjaka, npr. njegova akrostična *Poslanica Cvetku za primicijo 1813*² / *Amico Cvetkoni* (Barbarič 1966: 98). Če se Petra Danjka s tega stališča le dotaknem, potem moram poudariti, da je s svojimi izdanimi knjigami zbujal, čeprav predvsem regionalno, slovensko domovinsko zavest. Njegova slovnica *Lehrebuch der Windischen sprache* je temeljila na govoru radgonske okolice (Barbarič 1966: 101) in je imela velik pomen za razvoj slovenskega jezika (Jesenšek 2015: 124).

¹ »Naj žive društveniki Jaklin, Modrinjak, Volkmer in ostali! Primic in tovariši so mi zelo všeč!«

² Pesem je hranjena v zbirki redkih tiskov Univerzitetne knjižnice Maribor pod signaturo Ms 45/2.

Graški bogoslovci

Vzhodnoštajerski kmečki mladeniči so prvo narodnopreradno injekcijo prejeli iz prizadevanj omenjenih preporoditeljev, delujočih na domačih farah, ki pa so sicer po končani varaždinski gimnaziji postali študentje na graški bogoslovnici. V Varaždinu so se v dijaškem krožku Srba Mojsije Baltiča in Hrvata Ljudevita Gaja seznanili s panslavističnimi prizadevanji Čelakovskega, Šafařika in Kollárja. V Gradcu so se zbirali Josip Muršec z Biša, Ivan Klajžar od Svetega Lovrenca v Slovenskih goricah, Jurij Matjašič iz Pacinja pri Ptuj; z Vrazom in Miklošičem je leta 1830 prišel v Gradec študirat še Jakob Košar iz Slaptincev; prav tako je bil v Gradcu tudi kasnejši duhovnik Lovro Vogrin (Petre 1939: 16). Po posvetitvi so mladi teologi, sedaj kaplani, delujoči na med seboj oddaljenih farah, kljub temu ostali povezani. Njihova graška slovanska usmeritev je tu trčila na predhodno prerodno delo Volkmerja, Modrinjaka, Cvetka, Dajnka, Jaklina in Krempla. Znašli so se v vrtincu pravopisne reforme, ki jo je vodil velikonedeljski župnik Peter Dajnko proti bohoričici in proti rabi kranjske različice knjižnega jezika (Petre 1939: 19).

Poseben filološki paradoks je utelešen v liku Antona Murka. Po polletnem začetnem vztrajanju v frančiškanskem redu je le-tega zapustil in sprejel Greinerjev poziv za pripravo slovensko-nemškega in nemško-slovenskega slovarja, v bohoričici pa je izdal tudi kratko slovnico, ki jo je naslonil na kranjsko jezikovno tradicijo. Murko je pomembo povezal slovenski narodni prostor, saj je deloval jezikovno združevalno in je zavračal stališče svojih ožjih rojakov, ki so želeli uveljavitvi vzhodnoštajersko jezikovnokulturno bit (Petre 1939: 15).

Slovenska družba

Hkrati je v tem času v Gradcu deloval krog, ki je vključeval interes za vse slovansko in slovensko – od slovarjev do slovnice, etnografskega gradiva do skupnega nakupovanja in izposojanja knjig. Člani *Slovenske družbe* so bili tudi štajerski teologi, ki so že bili kaplani v domači pokrajini, se tam srečevali s praktičnim duhovniškim delom in ostali vsaj opazovalci svojih ilirsko mislečih in v laični poklic usmerjenih tovarišev Kočevarja in Vraza (Petre 1939: 35).

Globlje stike tako z Vrazovo akcijo kakor tudi s svojimi stanovskimi kolegi je ohranil Ivan Muršec. Odlikoval se je po izrazitem duhovniškopoklicnem pa tudi narodnopreradnem vplivu. Z avtoriteto uglednega duhovnika je v cerkvi, na šoli in v gospodarski organizaciji vasi imel neposreden stik s praktičnim življenjem in je pomembno vplival oblikovanje slovenske narodnostne misli. Ob njem so izstopali še trije v slovansko filologijo usmerjeni graški teologi: Jakob Košar,

proučevalec slovanskih jezikov, Oroslav (Jirga, Jurij) Caf, veliki up, ki je želel napisati slovnico vseh slovanskih jezikov, a se je raje posvetil etimologiziranju, in Anton Murko, ki je vztrajal na svoji poti (Petre 1939: 26–27).

Tudi po razhodu nekdanje slovensko-hrvaške družbe sta stike z Gajem dolgo vzdrževala dva graška bogoslovca, in sicer Murko ter Matjašič. Gaj je leta 1828 zapustil Gradec in vpisal študij prava na univerzi v Pešti, Matjašič pa je prestopil iz filozofije v graško bogoslovje. Matjašič je po prvem letniku študija obiskal Gaja in njegovo družino v Krapini. Gaj je v tem času pisal knjižico za sprejem češkega črkopisa in že skušal vplivati na Matjašiča, da tudi on svoje vzhodnoštajerske rojake pripravi za sprejem te pisave. Pri Dajniku ni mogel uspeti, saj se je le-ta trudil za uveljavitev svoje pisave. Župnik Cvetko iz Limbuša ni bil navdušen nad dajnico, vendar pa Matjašič kljub temu ni uspel razširiti gajice med svojimi rojaki. Tudi Gajev poskus, da bi nagovoril Murka za gajico, ni bil uspešen, saj je Murko še nekaj časa vztrajal pri kranjski knjižni tradiciji in bohoričici (Petre 1939: 50). Matjašič je ostajal povezan z Gajem, saj je kot kaplan v Dravskem Središču zvesto razširjal Danico Ilirsko. Vraz je npr. poskušal pridobiti za ilirizem malonedeljskega župnika Antona Krempla, ki je bil pripravljen sprejeti češko-ilirski črkopis in natisniti nekaj besedil tudi v novi pisavi (Petre 1939: 116).

Štajerska duhovniška družba, ki so jo sestavljali Klajžar, Matjašič, Kremp, Vogrin in Horvat, ni bila pasivna. Ob vzornem dušnopastirskem delu so bili razpeti med ilirskim razvojem in zavestnim delom za svoj narod. Kremp je bil kulturno in jezikovno izredno širok. Spoštoval je Gaja in Šafařika in zato ni odklanjal sodelovanja z mladimi ilirskim krogom, kljub temu pa je v široko postavljenem načrtu utiral pot slovenskemu slovstvu, predvsem znanstveni publicistiki v domačem jeziku (Petre 1939: 144). Ko je leta 1837 izšlo Kollarjevo delo *O literarni vzajemnosti med Slovani*, so ga takoj prebrali Muršec, Matjašič, Vogrin in Kremp. Knjiga je navdušila slovenske Gradčane, zato je Šafařik v časopisu *Ost und West* objavil članek *O novejši ilirski literaturi* in svetoval Slovincem, naj sprejmejo novo pisavo (Petre 1939: 148–149). Vzhodnoštajerski krog duhovnikov je bil navdušen in Kremp je predlagal, naj bi gajica postala uradna pisava, ki bo zbliževala slovanski in slovenski prostor (Petre 1939: 11). Ptujski kaplan Josip Muršec pa je vztrajal pri trdni slovenski usmerjenosti in je postal je prizadeveni razširjevalec slovenskih knjig ter je tako nadaljeval delo starejše generacije (Petre 1939: 116–117).

Po marčni revoluciji

Po marčni revoluciji je bila leta 1851 ustanovljena Mohorjeva družba v Celovcu, ki je bila za Slovence zelo pomembna. Nekateri vzhodnoštajerski duhovniki so

bili med prvimi naročniki, kasneje pa vneti razpečevalci njenih knjig (Vrbnjak 1968: 397). V začetku petdesetih let 19. stoletja je bilo po Slovenskih goricah dovolj učiteljev, ki so končali varaždinsko gimnazijo in so se zgledovali po narodnem delu mlajše duhovščine. Sekovski škof je že dobival pritožbe zaradi duhovnikov, ki naj bi bili preveč slovensko usmerjeni. Pritoževali so se predvsem nad malonedeljskim kaplanom J. Cvetkom, naročnikom Vrazovega *Kola* in Kremplovih *Dogodivščin*. Ljutomerski dekan Franc Cvetko, tedanji šolski nadzornik, je zato na šole razposlal okrožnico, s katero je duhovščino opozoril, naj bolj skrbi za nemški jezik na ljudskih šolah. Poudaril je, naj duhovniki ne škodijo »višji omiki« in tudi ne dobremu sožitju med kmetom in državo. Enako stališče je zastopal tudi Dajnko – razočaran je bil zaradi zavrnitve dajncice (Vrbnjak 1968: 395–396), vendar pa ni bil protislovensko usmerjen, ampak je zagovarjal dvojezični pouk, da bi se slovenski otroci ob materinščini v šolah naučili tudi osnovne nemščine, ki je državni jezik Avstrijskega cesarstva (Jesenšek 2015: 122). Opozarjam, da so kmalu po terezijanski dobi trdni slovenjegoriški in murskopoljski kmetje ponekod svoje sinove pošiljali v Straden, Radgono in Gnass, da bi se dobro naučili nemščine in bodo kot bodoči gospodarji na kmetiji večji razumevanja nemških pisem (uradnih protokolov) (Puconja 2011: 283).

V takih razmerah se je znašel predstavnik mlajšega rodu, duhovnik in prepričan panslavist Davorin Trstenjak iz Kraljevcev pri Sv. Juriju ob Ščavnici, ki je začel bitko za obrambo »stare naše in utrdenje nove Slave« (Trstenjak 1853: 53–55). Zavračal je zgodovinsko tezo o prihodu naših prednikov iz Zakarpatja, zagovarjal pa je avtohtonost Slovencev s pomočjo mitologije in »lingvistike«. Objavlja je v Bleiweisovih *Novicah*, *Slovenski Bčeli* in *Zori*. Bleiweis je označil njegovo delo za rodoljubno, Karel Dežman pa ga je zavrnil na osnovi Miklošičevih trditvev (Vrbnjak 1968: 397). Trstenjak je kljub napačnim trditvam bodril slovenski narodni duh in je bil prepričan, da bo stara slava naroda navdihnila sedanji in bodoči čas.

Leta 1859 je bil prenesen škofijski sedež iz ponemčenega Št. Andraža na Koroškem v Maribor in Spodnja Štajerska se je cerkveno-upravno združila ter poenotila. Maribor je začel postajati središče narodnega utrjevanja Štajerske, sčasoma pa je nadomestil dotedanje narodnopreroditeljstvo, ki je potekalo na črti Varaždin – Gradec od 17. pa vse do prve polovice 19. stoletja. Narodno-utrjujočo vlogo Maribora pa moram relativizirati, saj mi je pokojni akademik Anton Trstenjak pripovedoval, da v mestu še v času prve svetovne vojne na ulici niso upali govoriti v slovensko. Avstrijski liberalizem utemeljen predvsem na jožefinski gospodarski usmerjenosti, medtem ko je slovenska inteligenca bila bolj zazrta v narodno gibanje (Vrbnjak 1968: 398). Ugotavljam, da se je slovenska spodnještajerska duhovščina ob šibki slovenski narodni plasti vsaj deloma lotevala tudi gospodarskih vprašanj.

Hkrati je izstopala tudi skrb za boljšo kmetijsko izobrazbo. Skupina rodoljubov, med katerimi sta bila duhovnika Josip Juršec in Jakob Gomilšak,³ je na Vodnikov rojstni dan (2. februar 1862) naročila petnajst izvodov Zalokarjeve knjige *Umno kmetovanje in gospodarstvo* in jih razdelile čitalnicam in organiziranim nedeljskim šolam po Slovenskih goricah in Murskem polju (Vrbnjak 1968: 406).

Božidar Raič

Brezkompromisni borec za uveljavljanju slovenščine na vseh področjih družbe od posvetnega do cerkvenega življenja je bil duhovnik, narodnopolitični delavec in profesor slovenščine na mariborski gimnaziji Božidar Raič. Zahteval je, da se naj po letu 1853 na mariborski gimnaziji uvede slovenščina kot obvezni učni predmet za vse učence, prav tako pa naj bi v slovenščini poučevali tudi zgodovino, pravopis in verouk. Raič se je nato zavzel še za uradovanje v slovenskem jeziku, zato so ga kmalu suspendirali (Ftičar 1968: 346–347). Na mariborski gimnaziji se je kljub temu začela uveljavljati slovenščina, saj so bili na Raičevi strani tudi Trstenjak, Matjašič, Šuman in Pajk (Ftičar 1966: 151). Leta 1860 je nadaljeval duhovniško službo pri Sv. Barbari v Halozah. Ukvarjal se je s pedagoškim in publicističnim delom ter spodbujal je dijake, naj se ob vstopu v šolo izjasnijo za Slovence. Postal je sodelavec Vilharjevega lista *Naprej*. Nekateri duhovniki so se zavzemali za uvedbo konkordata, ki je višji duhovščini (dekanom) ob cerkveni zaupal tudi šolsko oblast (Ftičar 1968: 352). Bližajoča se tisočletna obletnica prihoda svetih bratov Cirila in Metoda je spodbudila tudi Raiča. Odločilno je bilo njegovo delo pri ustanavljanju ptujske čitalnice in vsega, kar je bilo v čitalnici povezano s svetima bratoma. Postal neutrudni sodelavec političnega časopisa, ki ga je tega leta 1865 začel izdajati koroški narodnjak Andrej Einspieler. Raič je v *Slovincu* objavljal članke, v katerih je zagovarjal slovensko šolstvo, slovensko uradovanje (tudi v cerkvi), slovenske matične službe in vrnitev slovenskih profesorjev v domovino. Raičevo delo je najtesneje povezano tudi z organiziranjem besed, tj. spominskih proslav »pod milim nebom« v spomin Volkmerju, Povodnu in Cvetku. Decembrska ustava je omogočila svobodno zbiranje, zato so nastali tudi pogoji za organiziranje taborov (Ftičar 1968: 353–356). Raič je bil tudi eden izmed pobudnikov taborskega gibanja na Slovenskem. Na ljutomerskem, ormoškem kot tudi žalskem taboru je Raič nastopal kot eden glavnih govornikov. S svojim gromovitim glasom in emocionalnim pridihom, zlasti pa s pojavno karizmatiko v elegantni črni suknji

³ Gomilšak je bil pobudnik ustanavljanja mladeniških in dekliških krožkov ob koncu 19. stoletja in avtor številnih pesmi, kasneje tudi uglasbenih iz čitalniške dobe.

ter belih rokavicah je z ognjevitimi govorniškimi zamahi bodril ljudske množice (Ftičar 1968: 359).

Raič je bil leta 1868 v zboru štajerskih mladoslovencev med ustanovnimi člani časopisa *Slovenski Narod*. Kljub vezanosti na institucionalno Cerkev ni poznal ovir in konservativni dogmatizem cerkvenih oblasti ni mogel zaustaviti njegove volje, s katero je narodnopolitično prebujal ljudstva (Ftičar 1965: 362). Čvrsto je stal na načelih mladoslovenskega gibanja in bil v tem pogledu liberalno usmerjen. Ljudski tribun velikega formata je na svečanosti ob praznovanju Miklošičeve 70. letnice na Glavnem trgu v Ljutomeru v slavnostnem govoru strnil ves narodni program Zedinjene Slovenije. Zahteval je odcepitev od Gradca in narodno šolstvo (Ftičar 1968: 372).

Raič je bil med prvimi, ki je slovenski kulturni prostor seznanil s Prekmurjem. Rezultat njegove poti v Prekmurje leta 1960 je spis *Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru*. Prekmurje je prepoznal za pokrajino, v kateri se je po pisala panonska zgodovina slovenskega jezika. V Cankovi je obiskal Jožefa Borovnjaka, na Goričkem pa protestantske duhovnike. Opozoril je na Košiča in na njegovo posvetno slovstvo ter na razliko med knjižno slovenščino in staro knjižno prekmurščino, vendar pa so bili njegovi poskusi združevanja obeh različic manj uspešni. Svetoval je ustanovitev nižje gimnazije v Ljutomeru, ki naj bi bila znanstveno in duhovno središče Prekmurcev, vzhodnih Štajercev in Medžimurcev. Raič je tudi predlagal, da naj bi se Prekmurje priključilo lavantinski škofiji (Ftičar 1966: 120–122). V Prekmurju je razširjal Mohorjeve knjige in opravljal pomembno buditeljsko delo ter tako pridobil številne Prekmurce, da so sodelovali na narodnih zborovanjih na desnem bregu Mure. Narodnozdrževalno je tudi njegovo poimenovanje *Pomurje*⁴ za politično ločeni slovenski pokrajini na levi in desni strani Mure (Ftičar 1966: 125).

Poudarjam, da je prav v Prekmurju bila duhovščina edina intelektualna plast, ki je navezovala stike z ljudstvom in je pri tem ves čas tudi vztrajala. To je bilo nujno zlasti po uvedbi dualizma leta 1867, ko se je v ogrskih deželah, v katere je bilo vključeno tudi Prekmurje, stopnjevala madžarska (hungarus) zavest, tj. zavest o pripadnosti t. i. državni naciji ne glede na izvirne etnose.

Ljutomerski prostor

Ljutomer je bil narodnostno mešan trg z nemško in slovensko čutečimi prebivalci ter z napol kmečkimi obrtniki. Imel je pomembne geografski položaj na

⁴ Prim. Raičevo pozdravno pesem *Slovenci Podravski in Pomurski pozdravljajo novega višega pastirja prečastitega Slomškovega Antona Martina* (Novice 1859: 300).

prometno-gospodarski povezavi med Varaždinom in Gradcem. V začetku petdesetih let 19. stoletja je ta prostor pomembno zaznamoval ljutomerski župnik Anton Klemenčič (1819–1873), ki je bil trdno povezan z okoliškim kmečkim zaledjem in s stanovskimi kolegi iz jurjevske župnije. V svoje narodno delo je vključil vidne tržane in z njim so tesno sodelovali tudi Ivan Dragutin Huber, trgovec s knjigami, Ivan Kukovec, posestnik v Ljutomeru ter odvetnik Jakob Ploj iz Grabonoša pri Sv. Jurija ob Ščavnici. Sestavni del Klemenčičevega kroga so bile tudi vidne kmečke osebnosti iz okolice Ljutomera, npr. Vrazov nečak Vatroslav Mohorič iz Podgradja, Ivan Kralj, kmet iz Iljaševcev, in tudi križevski župan Ivan Farkaš ter posestniki Mariniči iz Gornjega Krapja (Puconja 2011: 262–265). S tako sestavo narodnozavednih mož je ob navezavi na močno slovensko kmečko okolico, ki je zagotavljala množično udeležbo na murskopoljskih javnih nastopih (bésede in ljutomerski tabor), predstavljal močno opozicijo nemško usmerjenemu trškemu uradništvu. Klemenčiču je leta 1863 ob tisočletnici prihoda Cirila in Metoda organiziral veličastno besédo pred svojo vilo nad Ljutomerom, velja pa tudi za glavnega organizatorja prvega slovenskega tabora v Ljutomeru. V domoljubnih in narodnoupodarjenih prizadevanjih Klemenčiča in njegovega kroga vidim kontinuiteto narodnih stremeljenj, rastočih iz ideje Zedinjene Slovenije, ki so se kljub vmesnim zagatam nadaljevala v ustavno dobo.

V malonedeljski župniji je postal tak vrelec narodne zavesti priljubljeni župnik Anton Kremlj. Narodnoprebudno delo v ljutomerske okraju se je razživelo zlasti v 60. letih 19. stoletja po zaslugi kmeta Antona Božiča (Jesenšek 2022: 14), ki je imel velike zasluge pri organiziranju malonedeljske básede in čitalnice (Vrbnjak 1968: 409–413).

Vloga in pomen Frana Kovačiča v slovenski zgodovinski zavesti

Vzporedno z narodnokulturnimi prizadevanji se je na slovenskem severovzhodu zelo zgodaj oglašala tudi zgodovinska zavest. Šlo je za spontano domoljubje razsvetljenskih zgodovinarjev Gmejnerja in Rojka ter romantikov Povodna, Kremlja in Trstenjaka, tudi delo Igorja Orožna, Janka Pajka in Matije Lubše; vse to pa je znanstvenozgodovinsko utemeljil Matej Slekovec, uveljavljeni mentor blestečega Frana Kovačiča.

Na začetku je glavno mentorsko vlogo opravil veržejski župnik Lovro Hanžekovič, ki je prav tako kot ljutomerski župnik Anton Klemenčič pošiljal sposobne kmečke mladeniče na gimnazijo v slovanski Varaždin, ne pa v takrat ponemčeni Maribor. Klemenčič se je začel zanimati za slovanske jezike in književnosti kot dijak varaždinske gimnazije, kasneje pa je svoje znanje nadgrajeval na teološkem študiju v Zagrebu. Poudarjam, da interes za slovanski jug ni značilen le

za Miklošiča, Vraza in Korošca, ampak tudi za mnoge druge Prleke. Klemenčič je nadaljeval študij na mariborskem bogoslužju, kjer je bil organizator Društva bogoslovcev (kasneje se je preimenovalo v *Slomšek*, v njihovem glasilu *Lipica* pa je sodeloval Matija Slavič). Društveniki so objavljali politične, leposlovne in znanstvene prispevke. Na študiju filozofije v Rimu je spoznaval kulturne dosežke tega mesta, knjižnice, arhive, muzeje, hkrati pa je se je začel zavedati kulturne zaostalosti štajerskih Slovencev. Po opravljenem doktoratu je kot profesor na mariborski teologijiprofesuri v Mariboru je kot urednik bogoslovnega glasila *Voditelj v bogoslovnih vedah* leta 1898 proučeval tudi članke o slovenski cerkveni zgodovini in pri tem opozarjal na širšo kulturno problematiko. Ko je bil v Mariboru po škofijski sinodi leta 1896 ustanovljen lavantinski škofijski muzej, je Kovačič poskušal organizirati posebno lavantinsko muzejsko društvo. Srečal se je z Matejem Slekovcem – oba sta bila človeka zgodovinske vede, le da je Kovačič vanjo vstopal, Slekovec pa se je zaradi starosti od nje že poslavljal (Vrbnjak 1967: 6).

Iz korespondence med Kovačičem in Slekovcem spoznavamo, da je Kovačič čutil potrebo po muzejskem društvu, ki bi registriralo umetnine in starine. Slekovec je dvomil, da bi se ideja lahko uresničila, saj se je med duhovniki le malokdo zanimal za to stvar. Opozarjam na superiornost Slekovca – duhovnika, raziskovalca in pisca kronik, ki so bile izhodišče za številna Kovačičeva. Slekovec je bil pravo nasprotje plitkosti duhovnikov, ki so ga obdajali. Kovačiča je spodbujal, da je v graškem deželtnem arhivu študiral izvirne listine, Kovačič pa je ob spoznal, da mora Maribor dobiti muzej, knjižnico, arhiv ter lastno glasilo (Vrbnjak 1967: 7).

S Kovačičem je povezano tudi delo *Znanstvenega kluba* (1902–1903). V Mariboru so obravnavali različna humanistična vprašanja in porodila se je ideja o ustanovitvi zgodovinskega društva. Kovačič se je posvetoval s slovenskimi znanstveniki na Dunaju, v Gradcu in v Ljubljani. 18. marca 1903 je s Henrikom Schreinerjem sklical občni zbor v mariborski Čitalnici in ustanovil Zgodovinsko društvo (Vrbnjak 1967: 24–25), ki je že naslednje leto začelo izdajati *Časopisa za zgodovino in narodopisje*. Slovensko narodno prebujanje je bilo utemeljeno na »višjem nivoju« in z željo, da se z znanstvenim delom pokaže, kako zelo smo Slovenci zreli tudi za historično osmišljanje svoje narodne biti. Osveščeni posamezniki so začutili svojo vlogo v času velikih sprememb v zelo usodnih trenutkih za narod. Ustanovitev društva za proučevanje domače zgodovine je bil pomemben domoljubni korak, ki je vzbujal slovensko samozavest. Šlo je za pomembno Kovačičevo odločitev, ki je osmislila in nadaljevala domoljubno delo predhodnikov. Kovačičeva prizadevanja za muzej, ki naj bi na slovenskem Štajerskem postal institucija za zbiranje knjig za knjižnico, so obrodila bogate sadove in nastale so tri ustanove: Narodni muzej, javna Študijska knjižnica in Banovinski arhiv.

Slovincem na levi in desni strani Mure je prebujal zgodovinski spomin z razpravo *Doneski k starejši zgodovini Murskega polja* (ČZN 1919), napisal pa je tudi številne monografije, npr. *Trg Središče* (1910) in *Ljutomer. Ljutomerska zgodovina trga in sreza* (1926), *Slovenska Štajerska in Prekmurje* (1926), med cerkvenozgodovinskimi deli izstopa obsežna *Zgodovina lavantinske škofije* (1928), bil pa je tudi pomemben urednik in cerkveni funkcionar (Vrbnjak 1967: 24–25).

Kovačič je na Pariški mirovni konferenci v okviru Etnografske sekcije sodeloval z Matijo Slavičem pri določanju slovenske severne meje. Verstovšku je pisal, da je konferenca škandal prve vrste, saj so zastopniki bili le statisti mednarodno uveljavljenih diplomatov. Kovačič in Slavič sta pripravila elaborate, v katerih sta znanstveno argumentirala slovensko naselitev panonskega prostora. Komisija jima sprva ni sledila in je severno mejo določila na reki Dravi ter predlagala plebiscit, ki bi to potrdil. Jugoslovanske interese je zastopal diplomat Ivan Žolger, ki je bil tudi edini nekdanji slovenki diplomat in minister v avstro-ogrski državi. S pomočjo argumentov, ki jih je pripravil Kovačič, je možnost plebiscita razširil na ptujsko (levi gred Drave) in na celotno ljutomersko območje. Komisija je hitro ugotovila, da tak plebiscit ne bi uspel, zato so odstopili od ideje, da bi bila Drava mejna reka – severna meja je bila pomaknjena višje na sever in slovenska Štajerska (razen Radgonskega kota) je bila priključena Jugoslaviji (Teplý 1966: 315–317). Hkrati se je reševalo tudi vprašanje Prekmurja, ki ga je v slovenskih okvirih argumentiral Slavič. Zdelo se je že, da bo Prekmurje kljub temu izgubljeno. Slavičeva prizadevanja pa so obrodila sadove, ko mu je na Pariški mirovni konferenci prisluhnil srbski znanstvenik Mihajlo Pupin. Bil je ugleden profesor na kolumbijski univerzi in prijatelj ameriškega eksperta majorja D. W. Johnsona, vodilnega diplomata na Pariški mirovni konferenci in prav tako ameriškega profesorja. Johnson je na terenu preveril vse Slavičeve dokaze in Prekmurje je bilo vrnjeno matičnemu slovenskemu ozemlju ter takratni jugoslovanski državi (Teplý 1966: 316–317).

Anton Korošec v zgodovinski zavesti slovenskih Štajercev

Most med zgodovinsko teoretičnimi in državotvornimi aktivnostmi predstavlja duhovnik in politik Anton Korošec (Jesenšek, ur. 2020). Že kot semeniščnik je v šolskem letu 1892/1893 sodeloval v društvu z vrstniki, ki so se kasneje uveljavili v cerkvenem in javnem življenju: škof Ivan Tomažič, Matija Slavič, Fran Kovačič, Avgust Stegenšek. V društvu, ki so ga imenovali *Slomšek*, so delovali predvsem Prleki, ki so se posvečali teološkimi in filozofskimi vprašanjem ter so v duhu tradicije gojili stike s Slovaki, Čehi in nato vse bolj s Hrvati. Korošec je ugotavljal, da so slomškovci delovali v času velikih sprememb. V Monarhiji je

vladalo veliko nezadovoljstvo in povsod sta bila prisotna nemir in »šumenje«; organizirali so se različni tabori, na katerih se »ločujejo in zbirajo« duhovi, človeštvo pa je stalo pred »viharnimi časi« (Lipica 1992/93: 257). Korošec je to občutenje poznal, zato je razumel izjemnost trenutka in potrebo po nečem novem, drugačnem, naprednejšem, kar so čutili tudi naši modernisti. Za Korošca je bilo leta 1895 usodno srečanje z Janezom Evangelistom Krekom, organizatorjem slovenskega narodno krščansko akademskega gibanja (Krek 1961: 75). Korošec je začel odpirati socialno vprašanje v okviru krščanskega etosa, saj se je kot kmečki sin zavedal, da je potrebno skrbeti za obstoj kmečkega stanu. V mešetarijih in posrednikih je prepoznal pijavke kmečkih množic, zato si je prizadeval za ustanovitev zadrug. Narodno obrambne odtenke dotedanjih domoljubov je stopnjeval in usmerjal v kmečko politično gibanje in se tako pripravljaj na bližnje državnozborske volitve (Slovenski gospodar 1897: 37). Politično stopnjevanje se kaže v njegovem članku *Naša prihodnost pod habsburško krono*. Tik pred sprejemom urednikovanja *Slovenskega gospodarja* je namigoval na združitev z južnimi brati in nakazoval zametke majniške deklaracije iz leta 1917 (Slovenski gospodar 1896: 38). Stopnjeval je misel o slovenski samostojnosti, ki jo je poudarjal v *Našem domu*, tj. novi prilogi *Slovenskega gospodarja*, v kateri je oblikoval svoj strankarski aparat in se pripravljaj na parlamentarni nastop (Bister 1992: 27–35). Čeprav leta 1902 še ni uspel na volitvah za štajerski deželni zbor, je Korošec nadaljeval s političnim delom, tako da je vključil mladi rod zavednih, katoliško mislečih Slovencev na Štajerskem ter že leta 1903 organiziral tri manifestativne zборе (Bister 1992: 36).

Maja leta 1906, potem ko je leto poprej doktoriral iz teologije, je Korošec kot novo izvoljeni poslanec splošne kurije za volilno okrožje Celje zmagal na državnozborskih volitvah. Prizadeval si je tudi za rešitev kmečkega vprašanja na Dravskem polju (Bister 1992: 41–52). Pozimi leta 1906/1907 je novi volilni zakon uveljavil več sprememb. Liberalci so ustanovili Narodno stranko za Štajersko, politični misleči katoliki pa so dotedanji pododbor Slovenske krščansko-socialne zveze spremenili v samostojno Krščansko socialno zvezo za Štajersko, ki ji je predsedoval Anton Korošec. 31. januarja 1907 je bila ustanovljena Slovenska kmečka zveza za Štajersko, Korošec pa je kot njen kandidat v volilnem okrožju Rogatec – Šmarje – Kozje z veliko večino zmagal na volitvah 14. maja 1907 (Bister 1992: 53–56). Korošec je postal duhovni voditelj mladega krščansko-socialnega rodu, njegova katoliška, narodna, socialna in kmetsko poudarjena stranka pa je prevladala v političnem življenju na slovenskem Štajerskem (1992: 53–56).

Zaključek

Raputhov evangelij in aktivnosti Svetourbanske akademije so izraz istih prizadevanj, ki so gnale slovenske protestante v 16. stoletju – uporaba maternega jezika, in sicer najprej in predvsem v liturgiji, ki bi jo ljudstvo tudi razumelo. Svetourbanski akademiki so nihali med kajkavščino, kranjščino in domačim jezikom, ko so poskušali oblikovati ljudem razumljiv jezik in uveljaviti panonske različice slovenskega knjižnega jezika. Skozi vsa stoletja izstopa pomembna vloga domačih župnikov, ki so usmerjali nadarjene kmečke sinove v šolanje. Razmere v preteklosti temu niso bile naklonjene in le redki izbranci so se lahko primerno izšolali. Šlo je za kult župnika, ki je bil v danih (kmečko)kulturnih razmerah duhovna nadgradnja avtoritete, rastoče iz paternalističnih prvin kmečkega človeka.

V spremenjenih družbenozgodovinskih razmerah po marčni revoluciji je moč avtoritete duhovnika pri ljudstvu začela prehajati v lidersko narodnobuditeljsko vlogo. Genetične korenine tega pojava izhajajo iz dejstva, da je duhovnik človek, ki prihaja iz ljudstva ter živi in dela z ljudstvom, predvsem pa je nosilec krščanskih vrednot, ki so duhovni temelj celotnega bivanjskega habitusa slovenskega kmečkega ljudstva. Zgodovinski primer takega duhovnika na slovenskem severovzhodu v drugi polovici 19. stoletja je ljutomerski župnik Anton Klemenčič.

Tako zasnovana avtoriteta duhovnika je lahko dosegla naravni univerzalizem delovanja, ki temelji na odnosu med verskim/duhovniškim in širše kulturno usmerjenim poslanstvom duhovnika, predvsem pa je v službi duhovnika, ki deluje za slovenski narod. Le iz tega kulturnega univerzalizma, zlasti pa sožitja med ljudstvom in duhovnikom, se pravi širšim farnim občestvom in obdajajočim družbenim ter duhovnim kozmosom, je v duhovniku zrasel čut za narodno celovitost in zgodovinski spomin, v prelomnih razmerah pa se je oblikovala tudi vizija slovenske državotvornosti.

Literatura

Štefan BARBARIČ, 1965: Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja. *Panonski zbornik*. Ur. Franc Zadavec. Murska Sobota: Pomurska založba. 72–130.

Feliks J. BISTER, 1992. *Anton Korošec, državnozborni poslanec na Dunaju*. Ljubljana: Slovenska matica. 27–56.

Jože FTIČAR, 1966. Slovenci na levi in desni strani Mure in njihovi medsebojni stiki. *Panonski zbornik*. Ur. Franc Zadavec. Murska Sobota: Pomurska založba. 117–130.

Jože FTIČAR, 1968. Delež Božidarja Raiča v mladoslovenskem gibanju. *Svet med Muro in Dravo*. Ur. Viktor Vrtnjak. Maribor: Založba obzorja Maribor. 346–382.

- Marko JESENŠEK, 2015: *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*. (Zora 110). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnost, Filozofska fakulteta.
- Marko JESENŠEK, 2021: *Kremplov vpliv na oblikovanje slovenskega knjižnega jezika. Deroči vrelec Antona Kremla*. (Zora 141). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. 13–68.
- Marko JESENŠEK, 2022: *Malonedeljsko čitalništvo in slovenski jezik. Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji*. (Zora 146). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 7–39.
- Marko JESENŠEK (ur.), 2020: *Anton Korošec in sto let Majniške deklaracije*. Ur. Marko Jesenšek. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča.
- Andraž JEŽ, 2016: *Stanko Vraz in nacionalizem. Od narobe Katona do narobe Prešerna*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Anton KOROŠEC, 1897: Krščanski in socialni etos. *Slovenski gospodar* 5, 37 (4. februar 1897).
- Miha KREK, 1961: Iz življenja in dela dr. Antona Korošca. *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*. Buenos Aires: Svobodna Slovenija. 75–86.
- LIPICA, 1892/1893: *Lipica* 21/8, 257 (15. 5. 1893).
- Fran PETRE, 1939. *Poizkus ilirizma pri Slovencih*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Miran PUCONJA, 2009. Kulturnozgodovinska določila panonske evroregije. *Ena meja – dve etnologiji?* Ur. Željka Jelavić, Sanja Potkonjak, Helena Rožman. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo. 157–170.
- Miran PUCONJA, 2011: *Slovenska kmečka kultura*. Murska Sobota: Klar.
- Jakob RIGLER, 1968. Jezikovnokulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih. *Svet med Muro in Dravo*. Ur. Viktor Vrbnjak. Maribor: Založba obzorja Maribor. 667–672.
- Bogo TEPLÝ, 1966: Dr. Fran Kovačič in Dr. Matija Slavič – njuno delo za Prekmurje. *Panonski zbornik*. Murska Sobota: Pomurska založba. 315–318.
- Davorin TRSTENJAK, 1853: Starozgodovinski pomenki. *Kmetijske in rokodelske novice* 11/53, 210 (2. 7.1853); 11/44, 214 (6. 7. 1853); 11/55, 218 (9. 7. 1853)
- Viktor VRBNJAK, 1967: Dr. Fran Kovačič. *Vestnik* 41/43, 6–25.
- Viktor VRBNJAK, 1968. Prvi slovenki tabor v Ljutomeru. Ur. Viktor Vrbnjak. *Svet med Muro in Dravo*. Ur. Franc Zadavec. Maribor: Založba obzorja Maribor. 382–474.
- Viktor VRBNJAK, 1998: Vzgoja in izobraževanje na slovenskem Štajerskem v Volkmejerjevem času. *Vokmerjejev zbornik*. (Zora 1). Ur. Jože Lipnik. Maribor: Slavistično društvo. 103–125.

Zusammenfassung

DIE ROLLE DER PRIESTER IN NATIONALEN AUFSTANDSBEWEGUNGEN

Die rekatholisierende jesuitische Kontinuität manifestierte sich auch in Prlekija (im Nordosten der slowenischen Steiermark) in den Übersetzungen des Parhamer-Katechismus; davon sind mehrere Versionen erschienen, die sprachlich zwischen dem Kajkavischen und dem Prlekija-Dialekt schwankten. Die verpflichtende Aufgabe der Geistlichen, religiöse Texte zu veröffentlichen, wurde von den Mitgliedern der sog. St. Urban-Akademie in Destrnik fortgeführt, wandelte sich jedoch gleichzeitig in eine praktisch-utilitaristische und didaktische Tätigkeit.

Der Auftrag zur nationalen Erweckung, den Lernende aus der slowenischen Nordoststeiermark in Varaždin als Schüler des dortigen Gymnasiums erhielten, wandelte sich durch ihr Studium am Grazer Theologischen Seminar zum bewussten Slowenentum, welches sie als geistliche Hirten in ihren Heimatorten verbreiteten.

Anton Kremlj und Anton Klemenčič waren Priester in Mala Nedelja bzw. Ljutomer und dazu berühmte Volkstribune, die die slowenisch orientierte Bauernbevölkerung in organisierte öffentliche Auftritte einbezogen. Zum Bewusstsein der Zugehörigkeit zur slowenischen Nation trug ebenso die umfangreiche und vielfältige kulturelle Tätigkeit der Priester Božidar Raič und Davorin Trstenjak bei, die für ihre entschiedenen und viel beachteten öffentlichen Auftritte bekannt waren.

Priestern Simon Povoden und Lovro Vogrin war klar, dass das historische Bewusstsein den Nationalgeist erweckt, und die steirische Nationalbegeisterung wurde auch von Anton Kremlj mit seinem historischen Werk *Dogodivšine štajerske zemle* gesteigert. Priester und Chronist Matej Slekovec, Prälat und bedeutender Historiker Fran Kovačič, Theologe und Übersetzer Matija Slavič, der sich um die Festlegung der slowenischen Grenze im Nordosten verdient gemacht hat, sowie Priester und slowenischer Politiker Anton Korošec setzten diesen Weg fort.

Im Allgemeinen waren Priester bäuerlicher Herkunft. Das ursprüngliche Nationalgefühl erhoben sie zur kreativen Lösung sozialer und sprachlicher Konflikte. Im Priesterberuf verteidigten sie Werte, die auch der slowenischen Bevölkerung eigen waren. Dies verschaffte ihnen einen Vorteil gegenüber Verteidigern nationaler und anderer allgemeiner Werte, die aus einem liberalen und Kapitalumfeld stammten.